

KOCSI GYÖRGY

„És asszonnyá építette...”

És az Úristen asszonnyá építette az emberből kivett bordát (Ter 2,22)

Az 'épít' ige először a Ter 2,22-ben fordul elő. A Genézis könyve e szóval kívánja kifejezni Isten teremtő tevékenységét, mégpedig a férfihoz legközelebb álló lény, az asszony megteremtését. Mivel a 'bara/teremt' ige csak Isten tevékenységét jelöli, ezért az utóbbi alanya mindig Isten. Az ugyancsak épít jelentésű 'banah' (görögül: oikodomein) igének viszont egyaránt lehet Isten és ember, sőt elvont fogalom is az alanya.¹ Míg a bara/teremt *pillanatnyi* tevékenységet jelent, az 'épít' (banah/oikodomein), akárcsak a 'jacar/formál' ige is, *hosszabb* tevékenységet jelöl, tehát a szónak duratív aspektusa van. Mindkét ige a gondoskodást, a törődést is magában foglalja. A Biblia – hagyományosan jahvistának nevezett – teremtéstörténete e két igét a kézművesség kultúrájából kölcsönzi. E momentum finoman jelzi, hogy az ember felépítője és formálója az Isten, de nemcsak a teremtés hajnalán, hanem a későbbi időkben is. A két igénkkel rokon értelmű igekapcsolat viszont – ami főként a prófétai igehirdetésben használatos („gyomlálj és ültess”) – a kézművessel ellentétben a földműves kultúrából származik.

Ha az őstörténetben (Ter 1–11) vizsgáljuk a szó jelentésárnyalatait, akkor megfigyelhetjük profán és vallási jellegű használatát. A szó első előfordulása Éva teremtésekor kétséget kizáróan ontologikus és vallási színezetű. A fentebb említett fejezetekben a hétszeri előfordulásból csak egy alkalommal Isten a kifejezés alanya (Ter 2,22), a többi hat esetben viszont az ember (Ter 4, 17; 8,20; 10,11; 11,4.5.8), ahol részben profán, részben vallási összefüggésben szerepel.

1 Vö. Botterweck, G. J. – H. Ringgren: THWAT, 1. k, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1973; Wagner, S.: banah, 689–92.

Kain... várost épített (Ter 4,17)

Amikor az ember tevékenységét jelöli az oikodomein, akkor többnyire egy város vagy egy város tornyának építéséről van szó. Kain építi az első várost, Asszur Ninivét, majd a bábéliek várost és tornyot építenek. Mivel a Biblia szerint Kain volt az első városépítő, ezért vannak, akik a városi kultúrát rossznak tekintik, [s ezzel kapcsolatban még vallási párhuzamokra is gondolhatunk: Romulus és Remus esete és Róma alapítása (Kr. e. 753)]. E vélelmet azonban egyáltalán nem lehet kiolvasni a szövegből, hiszen Kain – a testvérgyilkosság ellenére is – Isten védelme alatt áll (Ter 4,15), s mint ilyen építi az első várost. Másrészt – a későbbiekben látni fogjuk – Isten maga is megparancsolja Izrael fiainak a városok építését, vagy a menedékvárosok kijelölését (Szám 32,24; 35,9; MTörv 4,41; 19,1kk). Ez viszont azt is jelezi, hogy a város építése a régi időkben nem profán erőből, hanem az isten(ek) parancsára történik, sőt ők kezdik el az építést². Számos példát találhatunk erre vonatkozólag a régi kultúrákban.

Noé oltárt épített az Úrnak (Ter 8,20)

Igénket kultikus jelentésben először a Noé-történetben használja a szerző: „Noé oltárt épített az Úrnak”. Ha a Biblia a pátriárkák (Ábrahám, Izsák, Jákob) történeteiben e szót megemlíti, akkor kizárólag vallási értelemben használja (oltárépítés jelentéssel). Szavunk árnyaltan még azt is jelzi, hogy a pátriárkák élete nomád körülmények között zajlik, és hogy váltás figyelhető meg a városi és a nomád kultúra között. Az ósatyák történetében (Ter 12–35) ugyanis az oikodomein nem szerepel profán jelentésárnyalattal. Tudjuk, nem építettek várost, sőt más jellegű építéssel kapcsolatos tevékenységet sem folytattak. Az építés fogalma tehát kizárólag a kultikus szférára korlátozódik (12,7.8.13.18; 22,9; 26,25; 35,7). A szóhasználat viszont észrevehető módon összekapcsolja Noét, Ábrahámot, Jákobot s Izsákot, és egyfajta közösséget hoz létre az igazak, Isten kiválasztottai között, akik mindnyájan építettek oltárt az Úrnak. Hasonló leletanyagot találunk a Kivonulás könyvében is, ahol az ötszöri előfordulásból egyszer a raktárvárosok, Pitom és Ramszesz építését jelöli (1,11), máskor viszont kizárólag az áldozati oltárét (Kiv 17,15; 20,25; 24,4; 32,5). Tehát ezekben a szövegrészekben is az ember tevékenységére vonatkozik, vallási jelentésárnyalattal, és Mózes személyéhez kapcsolódik pozitív kicsengéssel. Az imént említett helyek közül a 32,5-ben azonban szavunk az aranyborjú előtt épített oltár-

2 „(Enlil) a szúzi földön öt város alapját vetette meg, a nevüket kimondta, nagy szentélyé tette őket. E városok között Eridu az első...” Vö. Komoróczy Géza: *Fényes ölednek édes örömében*. A sumér irodalom kistükre, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983, 127, 23. (Töredék a vízözönről)

ra utal. Igénk vallási jelentése megmarad ugyan, de kontextusa egyértelműen negatív felhangot kap, hiszen Áron e tevékenysége miatt érthető módon elmarasztalásban részesül.

A Második Törvénykönyvben az oikodomeinnek ugyanolyan jelentésárnyalatai vannak, mint Mózes első és második könyvében. Az ige Mózes beszédeiben összesen hatszor fordul elő, s a szerző egyfelől Jahve szavaként stilizálja, másfelől az ember tevékenységére alkalmazza, mivelhogy a város és a házak építésével kapcsolatban említi. Az oltár építésére ugyancsak e szóval utal, ami teljesen megfelel az Exodus előírásának (20,24k vö. MTörv 27,5k). Ugyanakkor a háborúról szóló törvényben is előkerül. Ha valaki fölépítette a házát, addig ne vonuljon hadba, míg föl nem avatta. Az alkotmány szankciójában az átkok között a büntetéssel kerül kapcsolatba, mert az ember építhet ugyan házat, de ha nem tartja meg az Úr törvényét és megszegi szövetségét, nem éri meg, hogy lakjon benne (28,30). Szavunk segítségével egyúttal azt is megállapíthatjuk, hogy a Második Törvénykönyvben már letelepedett viszonyokról van szó, vége a nomád korszaknak, s újra megjelenik az ige profán használata. A Teremtés könyvének pátriárkákról szóló fejezetei (12–37) viszont még nomád viszonyokat tükröznek, s az oikodomeint csak vallási jelentésben ismerik. Megjegyezzük azonban, hogy a számunkra profánnak tűnő használat sem merőben profán, mivel a deuteronómiumi törvénykorpuszban a ház- és a városépítés feladatával az Úr bízta meg a választott nép tagjait (MTörv 12–26).

A testvér házának felépítése

Az oikodomein használatában új szempont is megjelenik a Második Törvénykönyvben. Ez pedig a fogalom metaforikus értelme. A ház ugyanis metonímiaként jelöli a ház népét, az embereket. A levirátus (a sógorházasság) előírásakor ugyanis megemlíti, hogy akadhat olyan eset, hogy valaki nem akarja elhunyt testvére feleségét elvenni, s neki utódot támasztani, és így testvére házát felépíteni. Itt tehát *a ház felépítése az utódok nemzését jelenti* (25,9), mert azzal áll párhuzamban. Az utódok nemzése és a ház építése természetes módon is szorosan összefügg egymással. Vagyis a család növekedése, erősödése magával hozza az új ház építését. A magtalanság vagy a gyermektelenség pedig átokként vagy büntetésként a ház üressé válását, elnéptelenedését (vö. pl. Mt 23,38; Lk 13,35). Így nem is kell csodálkoznunk azon, hogy az eredeti fogalomból kialakul a metaforikus, metonimikus értelem. Mózes ötödik könyvében jelenik meg tehát először a fogalom átvitt értelmű jelentése, ha a Bibliát kánoni sorrendben elemezzük.

A Levitikus könyve igényeket egyáltalán nem használja, a Számok könyvének leletanyaga megerősítheti eddigi megállapításainkat, de új szemponttal nem gazdagítja a szó jelentéskörét, ha-

csak nem azzal, hogy Gád és Ruben törzse az *állatoknak aklokot is akar építeni* (32,16.24). Az utóbbi két versből úgy látszik, az ember nemcsak magára, Istenre, hanem az állatvilágra is gondol. Ilyenképpen érzékelteti a teremtett világ egységét, valamint az ember és az állatvilág szoros kapcsolatát.

Én építek majd házat neked

A deuteronomikus történeti műben (MTörv–2Kir) kiemelt helyet foglal el a 2Sám 7, ahol többször is előfordul vizsgált igénk. E fejezet szerint Dávid akar házat (templomot) építeni az Úrnak, s az Úr épít házat Dávidnak. A házépítés egyrészt a MTörv 25,9-et juttatja eszünkbe, ahol – miként megállapítottuk – metaforikus értelemben szerepel, s így a 2Sám 7-ben (5.7.11.13 és 27 versekben) végső soron a dávidi dinasztiát jelöli. Másrészt az elsődleges, a kézművességből származó jelentés értelmében is jelen van a szövegben, hiszen Dávid akar házat (templomot) építeni az Úrnak. Mivel e helyek (MTörv 25,9; 2Sám 7) az ún. deuteronomikus történeti műben található, megállapíthatjuk, hogy a deuteronomista szerző jelentős teológus, aki nagymértékben befolyásolta a szó jelentésének tartalmi bővülését. Ő már nemcsak a szabadtéren fölállított áldozati oltár építését kívánja kifejezni az igével, hanem a templomét³, az Isten házáét is, ugyanakkor mindeközben a dinasztia felépítésére is gondol. Szerzőnk tehát nemcsak kiváló teológus, hanem jelentős nyelvész is. A szó szerinti és átvitt értelmű jelentés összekapcsolásának egyik legszebb példája azonban a Zsolt 127.

Ha az Úr nem építi a házat, hasztalan fárad az építő (Zsolt 127)

A zsoltáros szerint Isten az első ok, akitől minden függ és minden kiindul, következésképpen a házépítés is, amit az ember végez. Zsoltárunk azért jelentős, mert emlékeztet a Teremtőre. Amint a Teremtés könyvében Ő a teremtő és Éva építője, úgy a ház építője, az ember is valami új létrehozójának vélheti magát, amikor házat, új egzisztenciáját megteremti. Vállalkozása azonban csak akkor lesz sikeres, ha Istennel együtt munkálkodik. A zsoltáros hallgatóságának emlékezetébe idézi a teremtés folytonosságát, amely ma is tart. Isten ma is épít, és még az ember házára is van gondja. Az embernek tehát nem kell egyedül küszködnie, s magára hagyottan építkeznie. De kell, hogy az ember alkotótevékenysége összhangban legyen a Teremtőjével. A Zsoltárok könyve az üdvösségtörténet nagy témáit visszhangozza, s egyben artikulálja Izrael Istennek adott válaszát.

3 A héber szöveg csak az Úr háza kifejezést használja, de a görög szövegben már megjelenik a naosz = templom is. (Vö. LXX 1Kir 6,36a)

Zsoltárunk a ház építésének gondolatát párhuzamba állítja a város őrzésével: *Hogyha az Úr nem őrzi a várost, őrzője hasztalan virraszt.* A ház nem önmagában áll, elszigetelten, hanem a városban, közösségben, s a kettő egymásra van utalva. Emberileg nézve a város, ahol több ember él, biztonságosabb, mint a puszta vagy a tanya. De hiába őrzik a nagy városokat, ha az Úr nem őrzi őket. A zsoltár eleje tehát markánsan Istent idézi emlékezetbe. Az ember és tevékenysége Istentől függ: *hogyha... , hogyha.* Majd az embernek a teremtésben meghatározott napi ritmusát hozza szóba: *„Hiába keltek hajnal előtt, s feküsztek későn, hiába esztek verejtékes kenyeret, pihentében is megáldja az Úr, akit szeret.”* A fáradtságos emberi munkát írja le, ami korán kezdődik, s későn ér véget, s felidézi a bűnbeesés utáni verejtékes munkát, az arc verejtékével megszerzett kenyeret. De a pihenésről sem feledkezik meg, amelyet a 'szabat/szombat' szóval jelöl. Látjuk tehát, hogy a zsoltáros a teremtéstörténet szókészletéből merít, még ha helyenként rokon értelmű szavakat használ is. E sorok is aláhúzzák Isten primátusát, mert Isten azt az embert áldja meg, aki megtartja a szombatot, s aki megpihen. A zsoltáros tehát arra biztatja az embert, hogy együttműködjön a Teremtővel, simuljon bele a teremtett világ ritmusába. Ezt követően a keleti ember legnagyobb örömét, a gyermeket említi. Ez a gondolat olyannyira fontos a számára, hogy a héber szövegben a mondat elején az *ime, lám* nyomatékosító szót használja, amellyel kijelöli a zsoltár közepét: *Íme, az Úr ajándékai a gyermekek.* E verssorban az oikodomein második, átvitt értelmű jelentése (ház, utódok) jut szóhoz. A versmondat egyúttal visszautal a teremtésre is, hiszen a szaporodás, az utódok nemzése, szülése az Isten áldásának következménye, s annak hatékonyságát jelöli.

Isten mint égi magaslatot úgy építette a szentélyt (vö. Zsolt 68,79)

A Krónikák könyvei eredetileg egy könyvet alkottak, csak később osztották két részre. A héber Biblia kánonjában az utolsó helyen állnak. E műben az oikodomein ige több mint nyolcvanszor fordul elő, és kiemelten a templom építésére utal. A templom a mennyet hozza le a földre. Nem véletlen, hogy a Jelenések könyvében – az Újszövetség utolsó könyvében – is szerepel e motívum: a mennyei Jeruzsálem leereszkedik a földre, s új ég és új föld lesz (Jel 21–22). Itt ugyan nincsen templom, mert maga a paradicsom költözik le város formájában. Úgy tűnik, hogy az Újszövetség követi az Ószövetség kánoni formáját. A Krónikák könyvének fő témája a templom építése, berendezése (1Krón 22–29; 2Krón 3–7). Dávid készíti el a mintát, és Salamon lesz a kivitelező. A pogány kultúrkörben a világot az istenek építik, majd a megteremtett király válaszul templomot épít nekik, s ezáltal a

káosz erői megtörnek, és a világ nyugvópontra jut.⁴ Talán nem véletlen, hogy a templom építésének gondolata Dávid királyban vetődik fel, a zsidók legnagyobb királyában. Mintha általa térne nyugvópontra a teremtés, amely azonban majd csak Salamon révén valósul meg, akinek már a neve is jelzi e békességet és nyugalmat. Tehát a zsidók is úgy gondolkodnak erről (a király és a templom kapcsolatáról), mint a pogányok. Csak annyi a különbség köztük, hogy az izraeliták történetében a királyság későbbi képződmény, és nem az égből száll alá, hanem emberi kezdeményezésből jön létre, bár annak a hagyománya is él, hogy Istentől való, hiszen ő választja ki a királyt. Érthető tehát, hogy a Krónikák könyve hosszan beszéli el a templom építését, s számtalanszor használja az oikodomein/banah ígét, mert a templommal visszatér a nyugalom, s egyúttal a paradicsomi állapot ígérete s vágya, és az sem véletlen, hogy templomot csak békében lehetett építeni, mert a templom a béke katexochén helye. A templom birtokában vannak a paradicsom fái is, ami azt akarja sugallni, hogy az Isten háza része az elveszett paradicsomnak, amely révén visszatér a paradicsomi béke. Egyébként is az Úr a Sionon, tehát a templomban ad békét. A templom függönyét Josephus Flavius szerint az ég csillagtérképének stilizált formájával díszítették.⁵ „A templom a kozmosz mása is. A templom két alapvető része a kultikus tér és a szentek szentje. A kultikus tér az Édenkertet (Jub 8,19; vö. 1Kir 6,18), a szentély pedig a mennyet szimbolizálja, a két teret a függöny, a kárpit választja el egymástól. Az érc-tenger és a falra festett fák magát a világot testesítik meg.”⁶

A jeruzsálemi templom építésén mind Dávid, mind Salamon sokat fáradozik, persze sokan mások is. Érdekes összefüggés bontakozik ki a ház, a család, a dinasztia és a templom építése között. A Biblia ugyan ezeket az ember művének tekinti, de tanúsága szerint csak Istennel együtt lehet őket felépíteni.

A Zsolt 68,79 ismeri még azt a hagyományt, hogy *a templomot Isten építi*, miként a pogányoknál is. Ez az igehely ugyan az Ószövetség kései rétegéhez tartozik, de nagyon régi emberi elképzelést tükröz. A korábbi szövegek tanúsága szerint Isten nem igényli a templom építését. Salamon szerint az egek sem tudják őt befogadni (2Krón 2,5; 6,18). A későbbi korok, amihez a Zsolt 68,79 is tartozik, nyilván nem tudják elképzelni, hogy Isten

- 4 Vö. N. Lohfink *Unsere großen Wörter* (Freiburg, Basel, Wien, 1977) című tanulmánykötetét, s ezen belül a *Zukunft címszót* (Zur biblischen Bezeugung des Ideals einer stabilen Welt, 172–208).
- 5 Idézve: Görg, M. – B. Lang: NBL III, O-Z, Zürich, Köln, 2001. Ld. B. Lang *Weltbild* szócikkét, 110: „A függőnyt értékes csipkével díszítették, amelyre az eget szőtték, és azt ábrázolta.” (Bellum Judaicum V, 214) Vö. Flavius Josephus: *A zsidó háború*, ford. Révay József, Gondolat, Budapest, 1964, V. k. 5. fejj.: A templom és az Antonius-vár leírása, 353–354.
- 6 Görg, M. – B. Lang: NBL III, O-Z, Ld. B. Lang *Weltbild* szócikkét, 110. Hasonlóan nyilatkozik: Meyers, C.: *Temple, Jerusalem*, in *ABD*, 6. k. Si-Z, kiad. D. N. Freedman, New York, London, Toronto, Sydney, Auckland, 1992, 359–360. Még inkább kidomborítja a templom és a teremtés közötti kapcsolatot.

ne akarna magának kőből épített lakóhelyet. Maga a templom lesz ugyanis a város szíve, és gazdasági ereje is. Sion dicsősége nem képzelhető el nélküle. De Isten mégsem kötődik hozzá, mert megengedi, hogy lerombolják, hogy dicsősége is elhagyja a templomot (Ez 10,18). Pusztulásának motívuma a prófétáknál – főként Jeremiásnál és Ezekielnél – kerül előtérbe.

Gyomlálj és rombolj, pusztíts és szétszórj, építs és ültess! (Jer 1,10)

Jeremiás meghívásában szerepelnek ezek az igék. A próféta feladatát jelölik ki. Együttal visszatükrözik azt a vészterhes időt, amikor Jeremiás működik. Szép, kiasztikus elrendezése van az igéknek, amelyben ellentét feszül: rombolj – építs, gyomlálj – ültess. A vers közepén pedig ott van az elpusztított és szétszórta nép. A próféta feladata nagyon nehéz. Gyomlálni, rombolni, pusztítani, szétszórni, milyen nyomasztó teher lehetett egy olyan érzékeny lelkű embernek, mint amilyen Jeremiás volt. A vers első felét azonban még mindig könnyebb megvalósítani – a hétköznapi tapasztalat szerint is –, mint építeni és ültetni. Híres levelében Jeremiás megismétli az utóbbi igéket, amelyekkel a babiloni fogságban élőket buzdítja, akik minden reményüket elveszítették:

Építsetek házakat és lakjatok bennük; telepítsetek kerteket és egyétek gyümölcsöt; vegyetek magatoknak feleséget, hogy fiuk és lányok szülessenek; fiaitokat házassítsátok meg, lányaitokat adjátok férjhez, hogy ők is fiaknak és lányoknak adjanak életet; nektek ugyanis szaporodnotok kell ott, nem pedig kevesbednetek. (Jer 29, 5–6)

Az oikodomein fogalmának holdudvara, amelyet eddig körbejártunk, szépen tükröződik Jeremiás próféta igéjében. Tömören kifejezi, mit is kell értenünk az építésen. A próféta szó egyúttal isteni szó. Erre utal a bevezető formula: „Ezt mondja a Seregek Ura, Izrael Istene...” És ha Isten szava teremtő szó, amelyből élet lesz, akkor a próféta által leírt isteni szónak is hasonló ereje van. Új életet tud teremteni, még a fogságban is. A próféta tehát Isten szavával végzi az építést, mert Isten az elsődleges építő. Jóllehet a próféta gyenge, de az általa közvetített szó hatalmas. Megjelenik nála a kegyelmi dimenzió. Ez a teremtő, gondviselő szó így hangzik:

Amint az eső és a hó lehull az égből, és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet és termővé, gyümölcsözővé teszi, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, éppen úgy lesz a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér hozzám vissza eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küldtem. (Iz 55, 10k)

Az idézet Deuteroizajástól származik, aki a babiloni fogságban működik, és Jeremiás kortársa. Érdeemes tehát kerteket telepíteni, mert lesz gyümölcs. Isten termékenyvé teszi a földet és az

embereket. S ez a termékenység nem más, mint az az áldás, ami már a teremtés hajnalán elhangzott (Ter 1,28), s a fogságban is hatékony. Elgondolkodtató, hogy a Teremtés könyvének áldását szintén a fogságban élő zsidó költők egyike, a papi szerző vetette papírra.

Ezekiel prófétánál még többször fordul elő az oikodomein ige. Jelentése azonban csak egy helyen szokatlan, amikor a paráznaság házának építéséről beszél (16,24.25.31), ami bálványkultuszt és vallási szinkretizmust jelent, de utal a „házban” folytatott termékenységi kultuszra, a kultikus prostitúcióra is.⁷ E kép egyaránt származhat Ozeástól (1,2; 2,4), Izajástól (1,21) és Jeremiástól (3,6–25). Mindezeket természetesen a próféta elítéli, s szemére veti népének. A bálványimádás ugyanis gyakran kapcsolódott kultikus prostitúcióhoz, s Ezekiel ezt az összefüggést meg is említi, másoknál viszont nem mindig ennyire világos az elhatárolódás. A bálványimádás amiatt lehetett alkalmas a vallási elpártolás jelölésére, mert a kánaáni termékenységi kultuszban gyökerezik. Ezekielnél tehát a vallási elpártolással együtt mind a szó szerinti, mind pedig az átvitt értelmű jelentés hozzátartozik a szó jelentéstartalmához. Ennek ellenére a próféta mégis kilátásba helyezi Isten irgalmát és megbocsátását:

Megújítom veled a szövetséget, és megtudod, hogy én vagyok az Úr, azért, hogy emlékezzél és szégyenkezzél, szégyenedben ne tudd kinyitni a szád, amikor majd megbocsátok mindent, amit tettél – mondja az Úr, az Isten. (Ez 16,62k)

A szabadulás és a békesség hozzákapcsolódik az építés fogalmához: biztonságban élnek, házakat építenek (28,26; 36,10.3.) Ugyanakkor a teremtés motívuma, az áldás is tovább hat: újra benépesítem a városokat, a romokat újra felépítik. És miként már többször megfigyeltük: az Úr az elsődleges építő, Ő építi föl újra az ő népet (36,36).

Azt gondolom, érdekes és érdemes volt áttekintenünk az Ószövetségben az épít ige jelentéskörét, amelynek mély teológiai tartalma van. Noha mind az Isten, mind az ember alanya lehet az igének, de a zsolttárokban egyértelműen Isten az elsődleges építő, s az embernek ebben az isteni munkában kell részt vennie és Isten munkatársává válnia.

7 Így W. Zimmerli: Ezekiel, BK XIII/1, Neukirchen-Vluyn, 2. bőv. kiadás, 1979, 344.: So ist die Rede von der untreuen Frau bei Ez mehr als eine aus rein ästhetischen Rücksichten frei gewählte allegorische Bildverhüllung. Es lebt darin die Wirklichkeit des Volkes: In Ez 16 (und 23) kann denn auch des unversehens die Distanz zwischen Bild und Sache ausfallen und die gemeinte Sache aus der Bildrede heraustreten. Die Wirklichkeit ist nicht nur künstlerisch abgebildet. Sie ist in ihrer unheimlichen Kraft im Bild gegenwärtig. Ebben a szellemen nyilvánkozik, amikor a kép eredetét vizsgálja, G. Fohrer és K. Gallig kommentárjában (Ezechiel, HAT, Tübingen, 1955, 84.): „Ha Izraelnek mint Jahve feleségének a képét keressük, akkor végül is a közel-keleti elképzelésekben találjuk meg, főleg a kánaáni termékenységi vallásban.”

A bölcs ember sziklára építi a házát (Vö. Mt 7,24)

A bölcs embert több fordítás okos embernek fordítja (a görög: andri fronimo – Vulgata: viro sapienti pl. SZIT és Jeromos fordítása, véleményünk szerint a Békés-Dalos fordítás a legjobb). A görög szótárak egyébként a fronimosz szónak mindkét jelentését ismerik. A bölcs emberrel történő átültetés tán azért helyesebb, mert e mögött építési tapasztalat van, ami az embert bölcsé teszi. A bölcsesség az okosság, a megfigyelés hosszú időn keresztül szerzett eredményét jelöli.⁸ Mondatunk Máté öt nagy beszéde közül az elsőben, a Hegyi Beszéd záró hasonlatában olvasható.

Az Ószövetségben maga Isten a szikla, akire a jámbor ember ráhagyatkozik, akin épít. Hasonlatról van szó, amint ez a Mt 7, 24-ből világosan kiderül: „Aki hallgatja szavamat, és tettekre is váltja, hasonlít a bölcs emberhez, aki sziklára építette a házát.” Az oikodomein metaforikus, átvitt értelmű jelentéssel bír. A ház Jézus szavára épül. E mondat – közvetve – Jézus isteni igényéről árulkodik, s a hasonlat burkoltan az ítéletet is magában foglalja. Jézus szava teremtőerővel rendelkezik, gondoljunk gyógyító csodáira, ördögűzéseire. E teremtőerő, ahogyan a prófétáknál, főként Izajásnál és Jeremiásnál (29,4) láthattuk, nemcsak a próféta emberi szaván alapszik, hanem azon az isteni szón is, melynek hirdetésére megbízást kapott. Aki Jézus szavát hallgatja és megvalósítja, az Istenre, sziklára építi egész egzisztenciáját, jövőjét, gyermekeit, amit a ház szimbolikusan jelöl.

Erre a sziklára (Péterre) építem egyházamat (Mt 16,18)

Ezekben a napokban, amikor e sorokat írom, aktuálissá teheti a fenti mondatot XVI. Benedek pápa lemondása péteri tisztéről, vagy ahogyan ő mondja: visszalépése ettől a hivataltól. Imént látuk, hogy Jézus szava a szikla. Itt pedig azzal találjuk magunkat szembe, hogy egy ember, Péter a szikla. A péteri szolgálatot nem szabad magától az egyháztól elvonatkoztatni, s a kettőt külön szemlélni. Az exegéták sokat törték a fejüket e mondat értelmezésén. Mivel csak Máté említi, a többi szinoptikus, Márk és Lukács viszont kihagyja a jelenetből, így Máté külön anyagának tekintik, s a feltörekvő szíriai, antiochiai egyház alkotásának tartják. Általában a protestáns egyházak nézete ez. De a katolikusok többsége is hajlik e feltevésre. J. Ernst így fogalmaz: „Némely exegéta feltételezi, hogy a szíriai egyház, pontosabban: az antiochiai közösség, amelybe Péter Jeruzsálemből átköltözött (vö. Gal 2,11k;

8 Hasonlóan gondolja Zenger is: „A bölcsesség fogalmával az antik korban Mezopotámiától Egyiptomig, Görögországtól Rómáig olyan általánosan elterjedt kultúrák közötti jelenséget jelölünk, melyet gyakorlati életismeretnek, vagy a gyakorlat által és a gyakorlatra irányuló mindennapi tudásnak nevezhetnénk.” (Zenger és mások: *Einleitung in das Alte Testament*, Stuttgart, Berlin, Köln, 1995, 224.)

ApCsel 12,17) a primátus igényével saját pozícióját akarta megszilárdítani.”⁹ A zsidóság Kr. u. 70. után romokban hever, elpusztult a templom, megszűnt az ország. A kereszténység pedig elindul világhódító útjára, majd bevett vallás lesz. Jézus halála és föltámadása után az apostolok még fölmennek a jeruzsálemi templomba (Ap Csel 3,1), s majd csak jóval később szakad el a kereszténység a zsidóságtól. E szakadás egyik előmozdítója talán Pál apostol lehetett (Gal 2,1–10; ApCsel 15,36–40). Pál viszont a Gal levélben arról ír, hogy az apostolok között vannak oszlopok, tekintélyesek: Péter, Jakab, János, Tehát megjelennek a hierarchikus berendezkedés kezdetei. Élénk vita folyik arról, vajon Jézus reformálni akarta-e a zsidóságot, vagy teljesen új közösséget kívánt fölépíteni. A Péterrel kapcsolatos elemzéseit Máté evangéliumának egyik legnagyobb tekintélyű protestáns szakértője, U. Luz így foglalja össze: „Péter az egyház számára mindenképpen alapvető. Mindig megmarad »a történeti Péter«, »a szikla minden idők minden egyháza számára a fundamentum«, mégpedig azért »mert maradandóan beleygőkereszt a páratlanul Egyetlenbe«, Jézusba.”¹⁰ Ugyanakkor a szukcessziót, a péteri hivatal folytonosságát nem ismeri el, ami a katolikus tanítás lényeges ismérve. Csak egyszeri hivatalnak tartja, amit nem lehet megismételni, s ily módon folytatni. Ernst is megjegyzi: „Máté evangélista nem riad vissza attól, hogy szélsőséges megfogalmazásban az egyház első emberének olyan szerepet tulajdonítson, mely a Titkos Jelenések könyve szerint (Jel 3,7k) egyedül csak Krisztust illeti meg.” Majd így folytatja: „Ha helyesen akarjuk megítélni a Péternek adott ígéretet, akkor a továbbiakban fontos, hogy a második kiegészítő logiont (és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta; kiegészítés tőlem – K. Gy.), amely összességében emeli ki az egyház teljhatalmát, szintén szem előtt tartsuk.”¹¹ A mondat elemzése „felekezeti-függő”, és sokszor érzelmek is vezérlik az érveket. A péteri szolgálat szükségességét főleg a II. Vatikáni Zsinat óta ma már a protestáns testvérek közül is egyre többen elismerik (vö. J. Gnilka hosszú összefoglalója).¹²

Jézus a Péter (Kéfé) nevet adja Simonnak, a névadással jelzi későbbi funkcióját.¹³ Hogy ez egyszeri-e? Vagy pedig számolhatunk azzal, hogy Jézus olyan közösséget akart, ami kontraszt társadalomként tovább él¹⁴ az ő halála után is? Bizonytalán igenel kell válaszolnunk az utóbbi kérdésre, s ennek következtében

9 Ernst, J.: *Máté. Egy teológus portréja*, Kairosz Bibliái Tanulmányok 4, szerk. Kocsi György, ford. Kocsi György, Friesz Enikő, Imre Szabina, Kairosz, Budapest, 2012, (1989), 56.

10 Luz, U.: *Das Evangelium nach Matthäus* (Mt 8–17), EKK I/2, Zürich/Braunschweig, Neukirchen-Vluyn, 1990, 471.

11 Ernst, i. m. 57.

12 Gnilka, J.: *Das Matthäusevangelium*, 2. Teil, HThKNT, Freiburg, Basel, Wien, 1992. 79.: „mehren sich protestantischerseits Stimmen, die Verständnis für den Petrusdienst in der Kirche aufbringen”.

13 *Der Petrus der Bibel*, kiad. R. E. Brown, Stuttgart, 1976, 93.

14 Sand, A.: *Das Evangelium nach Matthäus*, RNT, Regensburg, 1986, 335.

később is tekintetbe kell vennünk a péteri funkciót. G. Lohfink szerint is számolt Jézus a közösség további fennállásával, mert így érvel: „Gyűjtsd egybe és újítsd meg népedet; tedd újra Isten igazi népévé”. A mondatot a Deut 7,6–11 és Lev 20,26 háttéréből még jobban pontosíthatjuk. „Szenteltessék meg a Te neved” – azaz: „Gyűjts magadnak új népet, amely igazán szent, hogy így Isten országát felragyogtassa, és nevedet teljes dicsőségben minden nép szeme elé állítsa.”¹⁵ Szociológiai megközelítéssel van tehát dolgunk. A világban alig létezhet olyan szervezet, amelynek ne lenne vezetője, s aligha azért alakul meg egy szervezet, hogy minél előbb feloszoljon. Egy cég is tartósan igyekszik berendezkedni. Az egyház esetében ez még inkább így volt. Pál missziója sem érthető, ha az apostol az egyházat csak egy tiszavirág életű szervezetnek gondolta volna. S főként nem érthető a mártíromság vállalása egy „ma van, holnap nincs” közösségért. A mártírok meg voltak győződve ennek az intézménynek a tartósságáról és mennyei folytatásáról. Péter primátusa nem kérdőjelezhető meg. Ha az egyház tovább létezik, akkor ez a tisztség is tovább létezik. E szolgálat betöltése és gyakorlása viszont vita tárgya lehet. E tisztséget betöltő embernek, Péternek „Máté nem hallgatja el gyengeségeit, sőt jobban kiemeli, mint a többiek. Máténak – ennek ellenére – sikerül egy olyan Pétert bemutatnia, akinek a tekintélyét mégis elfogadják.”¹⁶ Ami pedig az építés fogalmát illeti, az magában foglalja a tartósságot, azért építünk bármit, hogy jövője legyen, ne csak múltja. Maga a szó is a folytatás mellett szól, hiszen duratív aspektussal rendelkezik. De az oikodomeint a 'megújít, újra fölépít' értelemben is használjuk, aminek ugyancsak jellemeznie kell az egyházat. Hitünk szerint ez az egyház az új Éva, ami/aki Krisztus oldalából, az új Ádamból születik meg. S ezért nevezzük az egyházat Krisztus jegyesének, akit/amit Jézus az ő szenvedésével és kereszthalálával épített föl. Ezt az egyházat mindnyájunknak építenie kell. Nem kevésbé a páli teológia kulcsfogalma is az oikodomein. Erről részletesen olvashatunk G. Lohfink már idézett könyvében.¹⁷

Befejezésül álljon itt az ókori egyház nagy alakja, Aranyszájú Szent János, aki fontosnak tartja a közösségi dimenzió mellett az egyéni dimenziót is. Így buzdítja híveit:

...díszítsd fel lelked házáat szerénységgel és alázatossággal, tedd ragyogóvá az igazság fényével; ékesítsd jó cselekedetekkel, mint művészi aranylemez-díszítéssel, és tedd mutatóssá azt – cifra és díszes kövek helyett – hittell és nagylelkűséggel. Mindezek fölé hajlékod betetőzéséül

15 Lohfink, G.: *Milyennek akarta Jézus a közösséget?* A keresztény hit társadalmi dimenziója, Egyházfórum könyvei 4, ford. Kocsi György, Luzern, 1990, 125. Az idézet előtt említi A. Sand kommentárjában, hogy nincsen keresztény rabbinátus, de van kontraszt társadalom (335).

16 Sand, i. m. 334.

17 Lohfink: *Milyennek akarta Jézus a közösséget?*, i. m. 101–103.

*építsd fel az imádság boltozatát. Tökéletes házat építs tehát az Úrnak, hogy abban, mint fényes királyi házban, láthasd őt vendégül: őt, akinek már-már mintegy élő mását hordozod kegyelme által lelked templomban az imádság erejéből.*¹⁸

Összegzés

Az oikodomein mind az ószövetségi, mind az újszövetségi teológia egyik fontos kulcsszava. Az ember vele született tevékenysége az építés. Ebben a munkában, úgy gondoljuk, az ember istenképessége fejeződik ki. De Jézus Atyja is szüntelenül munkálkodik, tervez és épít: Éden-kertet és templomot, melynek szép harmóniáját mutatja Ezekiel látomása az új jeruzsálemi templomról és a városról (40–48). Újra meg újra feltáruznak a párhuzamok az Éden-kert és a templom, illetve a mennyei Jeruzsálem között, a teremtés és a végső kor között. S talán azt is sikerült megvilágítanunk, hogy ha az ember belesimul a Teremtő akaratába, akkor folyton-folyvást föl tudja magát építeni, és a környezetét harmonikusan tudja alakítani. Mi magunk, emberek Istentől kapjuk az ötletet és az anyagot, amivel építkezhetünk. De ő is építeni akar bennünket, mert megépíti házát az örök bölcsesség (Péld 9,1), hogy jókedvvel, örömmel időzhessen közöttünk: „Ott játszottam az egész földkerekségen, s örömmel voltam az emberek fiai között.” (Péld 8,31)

18 In *Szent Zsolozsma*. Az imaórák liturgiája, II. Nagyböjt, Húsvéti szent három nap, Húsvéti idő, Budapest, 1991, 58.